

LØNSTRUKTUREN I DANSK INDUSTRI SIDEN 1946

En undersøgelse af, hvorledes lønstrukturen i dansk industri siden 1946 er påvirket af overenskomstfornyelser, automatisk lønregulering efter pristal og den såkaldte lønglidning¹

AF ANDERS HENRIK DAHL*

Ved hjælp af et ret omfattende statistisk materiale skal der i denne artikel trækkes en række forhold frem, som er af afgørende betydning for belysning og vurdering af efterkrigstidens lønudvikling.

Der foretages også vurderinger på baggrund af materialet, og disse er naturligvis i sig selv af subjektiv karakter, men læserne har dog via de forelagte tabeller og diagrammer muligheder for at kontrollere og eventuelt selv at vurdere anderledes.

Det skal på forhånd bemærkes, at begrebet »lønstruktur« i det følgende forstås i ret vid betydning, således at der ikke lægges særlig vægt på at belyse lønforskelle mellem de enkelte faggrupper. Endvidere ses der kun på arbejderlønningerne, og der skelnes ikke mellem industri og håndværk, idet en sådan skelnen vanskeligt kan foretages på baggrund af den eksisterende lønstatistik.

1. Bevægelsen i lønniveauet siden 1938.

Som baggrund for analysen af lønstrukturen i efterkrigsårene vises indledningsvis nogle hovedtræk af lønudviklingen tilbage til 1938, hvorved man får et klart udtryk for det karakteristiske ved lønudviklingen i en periode, hvor beskæftigelsen i modsætning til mellemkrigsperioden har været forholdsvis høj.

Diagram 1 på næste side viser lønudviklingen i denne periode for faglærte, ufaglærte og kvinder. Kurverne er i dette og de følgende to diagrammer indtegnet med halvlogaritmisk målestok, der som bekendt har den egenskab, at samme afstand i højden overalt betyder samme *procentvise* stigning. Tallene er gennemsnit for årene og stigningsprocenterne er angivet på kurverne. Det lønregulerende pristal er indtegnet på samme diagram.

1. Nærværende artikel er – med nogle mindre ændringer – forf.s. besvarelse af Nationaløkonomisk Forenings og Socialøkonomisk Samfunds mindre prisopgave nr. 1, 1958.

* Fuldmægtig i Dansk Arbejdsgiverforening.

LØNSTRUKTUREN I DANSK INDUSTRI SIDEN 1946

En undersøgelse af, hvorledes lønstrukturen i dansk industri siden 1946 er påvirket af overenskomstfornyelser, automatisk lønregulering efter pristal og den såkaldte lønglidning¹

AF ANDERS HENRIK DAHL*

Ved hjælp af et ret omfattende statistisk materiale skal der i denne artikel trækkes en række forhold frem, som er af afgørende betydning for belysning og vurdering af efterkrigstidens lønudvikling.

Der foretages også vurderinger på baggrund af materialet, og disse er naturligvis i sig selv af subjektiv karakter, men læserne har dog via de forelagte tabeller og diagrammer muligheder for at kontrollere og eventuelt selv at vurdere anderledes.

Det skal på forhånd bemærkes, at begrebet »lønstruktur« i det følgende forstås i ret vid betydning, således at der ikke lægges særlig vægt på at belyse lønforskelle mellem de enkelte faggrupper. Endvidere ses der kun på arbejderlønningerne, og der skelnes ikke mellem industri og håndværk, idet en sådan skelnen vanskeligt kan foretages på baggrund af den eksisterende lønstatistik.

1. Bevægelsen i lønniveauet siden 1938.

Som baggrund for analysen af lønstrukturen i efterkrigsårene vises indledningsvis nogle hovedtræk af lønudviklingen tilbage til 1938, hvorved man får et klart udtryk for det karakteristiske ved lønudviklingen i en periode, hvor beskæftigelsen i modsætning til mellemkrigsperioden har været forholdsvis høj.

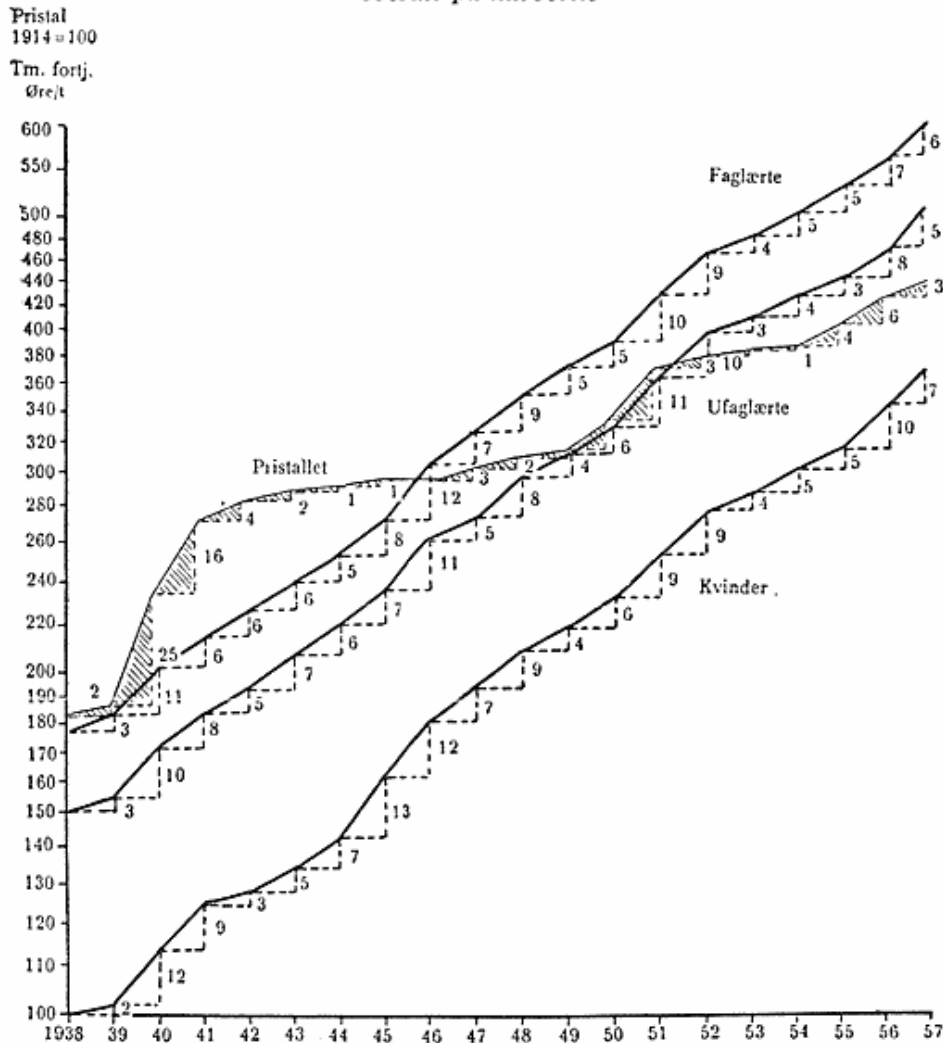
Diagram 1 på næste side viser lønudviklingen i denne periode for faglærte, ufaglærte og kvinder. Kurverne er i dette og de følgende to diagrammer indtegnet med halvlogaritmisk målestok, der som bekendt har den egenskab, at samme afstand i højden overalt betyder samme *procentvise* stigning. Tallene er gennemsnit for årene og stigningsprocenterne er angivet på kurverne. Det lønregulerende pristal er indtegnet på samme diagram.

1. Nærværende artikel er – med nogle mindre ændringer – forf.s. besvarelse af Nationaløkonomisk Forenings og Socialøkonomisk Samfunds mindre prisopgave nr. 1, 1958.

* Fuldmægtig i Dansk Arbejdsgiverforening.

Diagram 1. Udviklingen i gennemsnitlig timefortjeneste ialt, *excl. overtidstillæg*, samt i detailpristallet 1938-1957

Procentvis målestok, d.v.s. samme afstand i højden betyder samme procentvise stigning overalt på kurverne

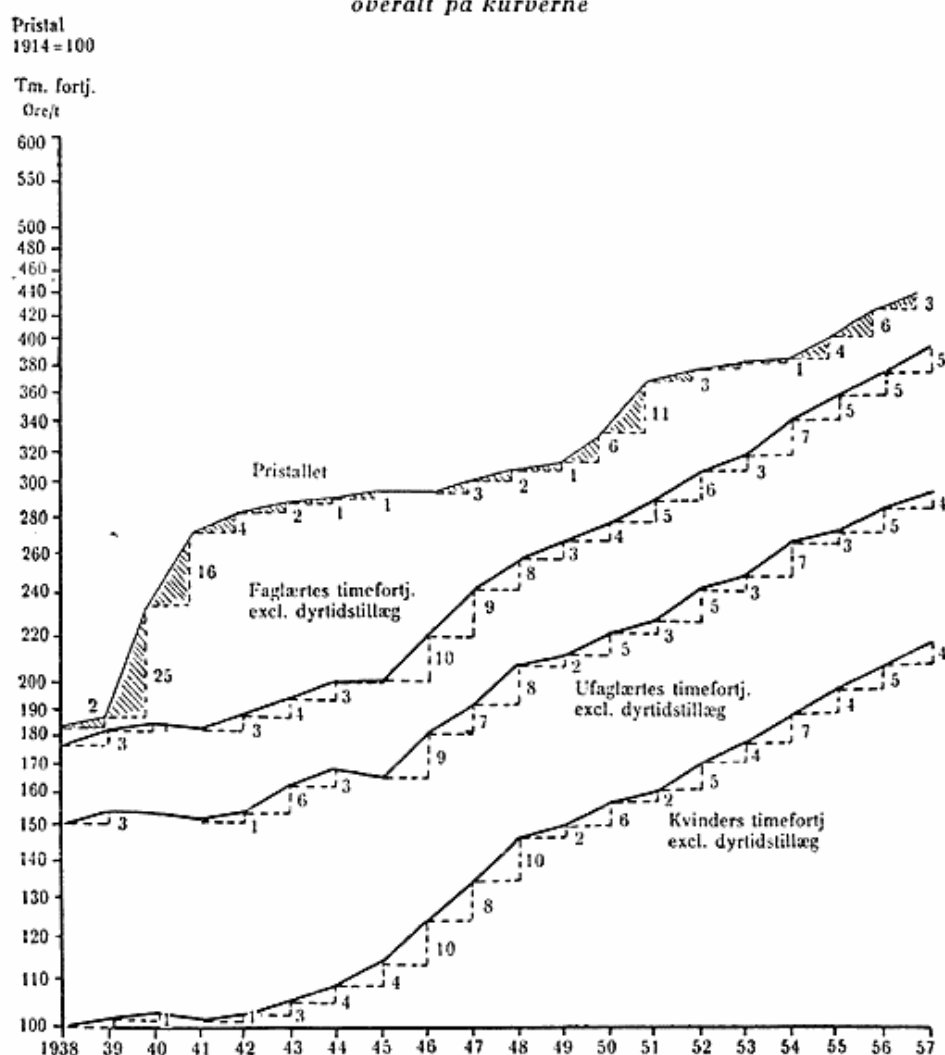
Kurverne er omtrent parallelle og de nærmer sig stærkt til rette linier. Overenskomstfornyelser afspejler sig næsten ikke. Stigningsprocenten er for faglærte og ufaglærte gennemsnitlig $6\frac{3}{4}$ pct. om året og for kvinderne $7\frac{1}{4}$ pct.

Diagram 2 angiver lønudviklingen exclusive dyrtidstillæg (og overtidstillæg) for de samme grupper som i diagram 1. Også her er pristallet indtegnet og stigningsprocenterne angivet på kurverne. Det ses, at timefortjenesten uden dyrtidstillæg faktisk er steget lige så meget som pristallet, men udviklingen har dog været noget forskellig, især i krigsårene.

Diagram 3 belyser lønudviklingen fra 1946 til 1957. Her er opdelt på flere grupper, idet der er indtegnet kurver for faglærte, ufaglærte og kvinder såvel i hovedstaden som i provinsen, og der er endelig delt på akkordløn og

Diagram 2. Udviklingen i gennemsnitlig timefortjeneste ialt, *excl. dyrtidstillæg og overtidstillæg*, samt i detailpristallet 1938-1957

Procentvis målestok, d.v.s. samme afstand i højden betyder samme procentvise stigning overalt på kurverne

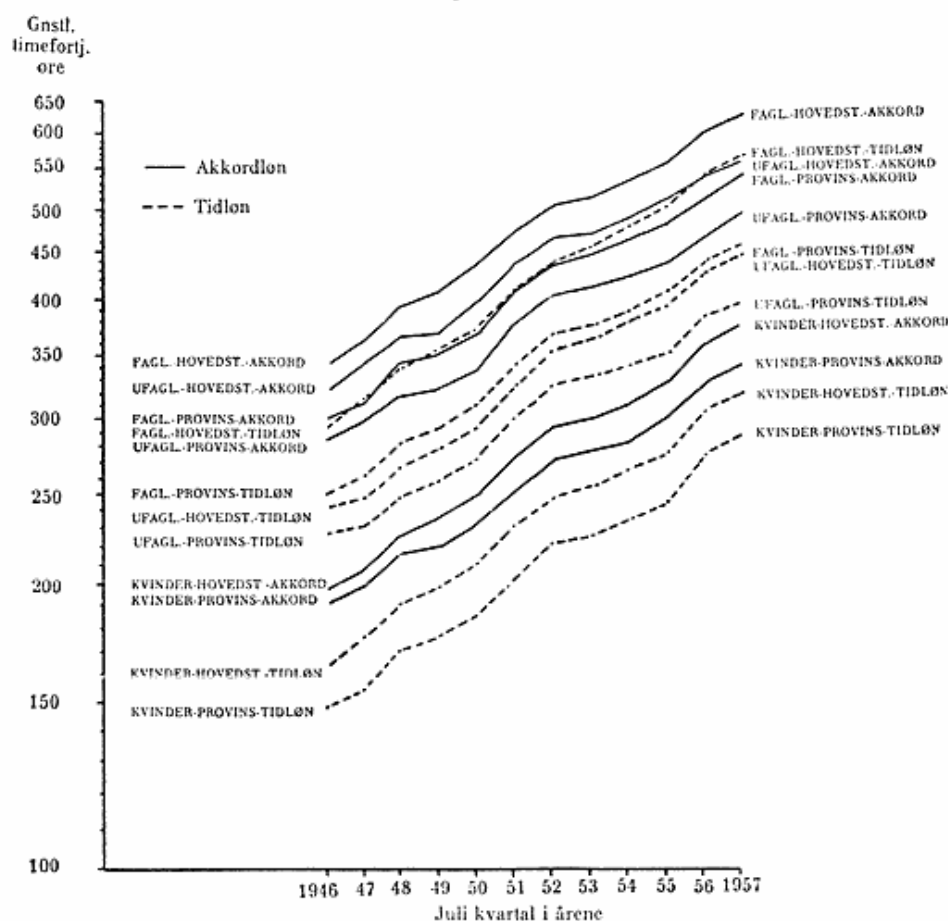

tidløn. Diagrammet giver udtryk for paralleliteten, også når man opdeler på flere grupper end ovenfor og deler efter aflønningsform.

Det har følgelig været karakteristisk siden mellemkrigsperioden, at hovedgruppernes relative bevægelser har været ret ensartede. Den lønudjævnende politik, som har været typisk for perioden, er for så vidt slået fejl, idet de højerelønnede har bevaret deres relative stilling gennem lønglidning. Procentvis har de højerelønnede opnået det samme som de laverelønnede til trods for, at såvel dyrtidstillægsforhøjelser som overenskomstforhøjelser almindeligvis er ydet med samme beløb til f.eks. alle voksne mænd. Akkordarbejderne har også bevaret deres stilling, selv om der med enkelte undtagelser ikke er ydet generelt til disse ved overenskomstforhandlingerne.

Diagram 3. Lønudviklingen 1946-1957 for hovedgrupper opdelt landsdelsvis på akkord og tidlønsarbejde (juli kvrt. i årene). Genstl. timefortjeneste incl. dyrtidstillæg, men excl. øvrige tillæg

Procentvis målestok, d.v.s. samme afstand i højden betyder samme procentvise stigning overalt på kurverne

Ovenstående sandsynliggør stort set uændret lønstruktur fra 1946 til nu. Dette kan imidlertid ikke afgøres på baggrund af gennemsnittene alene. Man må her ind på at undersøge lønspredninger. Først skal der dog i næste afsnit redegøres for, hvorledes lønstigningen siden 1946 kan opspaltes på årsager. Paralleliteten i lønudviklingen, parret med den solidariske lønpolitik, gør det klart, at en opdeling vil vise, at lønglidningen er størst for de højtlønnede grupper, idet disse netop bevarer deres relative stilling ved hjælp af lønglidning.

2. Opspaltning af lønstigningen siden 1946 på årsager.

Lønstigningerne kan hidrøre fra overenskomstforhøjelser, dyrtidstillægsstigninger eller lønglidning. Det sidste – lønglidningen – er reststigning, d.v.s. lønstigning udover, hvad der er aftalt ved kollektive overenskomstforhandlinger, og hvad der følger af pristalsreguleringen. Vi skal her prøve at analysere »lønglidningen«, inden tabeller, der belyser opdelingen, anføres. Dette

er nødvendigt, fordi forståelse af lønglidningsproblemerne i virkeligheden er forudsætningen for, at man kan læse tabellerne på rette måde.

Begrebet »lønglidning« har i efterkrigsårene været underkastet meget forskellige vurderinger. Nogle har betragtet det som sortbørsløn helt eller delvis. Andre har anset det for at være en afgørende faktor for lønudviklingen og følgelig betvivlet de kollektive overenskomstforhandlingers betydning. I nærværende skal man gå en mellemvej, hvor lønglidningen anerkendes som en meget vigtig faktor for lønudviklingen, men hvor man tillige gør opmærksom på, at lønglidningen sandsynligvis også er en følge af overenskomstmæssige lønforhøjelser.

Lønglidningen kan skyldes flere forhold:

- a. *Afsmitning eller løntilpasning*, idet både overenskomstforhøjelser og dyrtidstillægsforhøjelser forringer de højere lønnedes relative stilling. Efterhånden opnår disse compensation ved tillæg på arbejdspladserne.
- b. *Produktivitetstiligning* giver større akkordfortjenester. Bedre arbejdsmetoder, bedre maskiner og bedre materialer, uden at akkorderne ændres, giver højere fortjenester til arbejderne.
- c. *Nye akkorder*, som til stadighed fastsættes i stor udstrækning, bliver som regel fastsat på et andet niveau end tidligere, idet man dels tager hensyn til lønudviklingen som helhed og dels til de pågældende arbejders fortjenester på de gamle akkorder.
- d. *Knaphed* på arbejdskraft driver lønningerne i vejret, og der opstår måske såkaldt »sortbørsløn«.
- e. *Andre faktorer*. Her kan nævnes virksomhedernes indtjening, ændringer i arbejderstabens sammensætning og ændrede lønsystemer.

Desværre kan man ikke med sikkerhed sige, hvilke forhold der er mest afgørende for lønglidningen. Den oven for angivne parallelitet i lønudviklingen de sidste 20 år, hvor man i udpræget grad har begunstiget de lavere lønnede ved den solidariske lønpolitik, gør det dog nærliggende at lægge vægt på udbud og efterspørgsel på arbejdsmarkedet, idet der øjensynlig er en tendens til, at lønstrukturen bevares uændret, selv om lønniveauet ændres. Dette fører til, at man trækker afsmitningen eller løntilpasningen frem som en vigtig faktor, og man erkender således, at arbejdsmarkedets parter via de kollektive lønforhøjelser også må tage et ansvar for en del af lønglidningen – måske endda en meget betydelig del.

Der skal nu ses på, hvorledes lønglidningens størrelse konstateres. Her viser det sig, at selv om man har en veludviklet lønstatistik, kan man ikke uden videre påvise lønglidningens omfang, fordi det er svært at angive, hvad der er ydet ved overenskomstforhandlingerne.

De generelle lønforhøjelser kan man nok få fat på. Virkningerne af underorganisationsforhandlingerne er det derimod næsten umuligt at få tal for,

og det samme gælder de overenskomstmæssige forhøjelser på arbejdspladserne i minimallønsmæssige i selve overenskomstperioden.

Statistiske tabeller må derfor i nogen grad bygge på skøn, og dette praktiseres på den måde, at man stort set nøjes med at angive overenskomststigningerne ved de generelle forhøjelser. Herved bliver reststigningen, som udtryk for lønglidningen – noget større, end den egentlig burde være. For at høde på dette benyttes som regel den fremgangsmåde, at man regner med, at forhøjelserne ved akkordarbejde er af samme størrelse i øre som ved tidlønsarbejde.

Når denne fremgangsmåde anvendes, skyldes det den kendsgerning, at generelle tidlønsforhøjelser hurtigt synes at slå igennem på akkord efter overenskomstfornyelserne. Dette forhold er naturligvis en vigtig årsag til, at der ikke ved overenskomstforhandlingerne lægges vægt på tillæg til akkordlønnede. Man ønsker nemlig ikke fra parternes side at begunstige de tidlønnede på akkordlønnedes bekostning. Tværtimod ønskes så meget akkordarbejde som muligt, men man ved af erfaring, at de akkordlønnede følger med i lønudviklingen, selv om de ikke direkte modtager forhøjelser i forbindelse med de generelle overenskomststigninger. Ofte ændres akkordsatserne dog i forbindelse med underorganisationsforhandlingerne, men det er som nævnt bl.a. disse ændringer, det statistisk er vanskeligt at få tal for.

Virkningen af pristalsreguleringen indeholder ingen usikkerhed af betydning, så længe ørereguleringen – som i øjeblikket – er det almindelige. Procentregulering vil imidlertid gøre det vanskeligt at fastlægge dyrtidstillæggets størrelse ved akkordarbejde, så jo mere det bliver almindeligt at indregne dyrtidstillægget, desto større usikkerhed opstår der, når man skal fastlægge et dyrtidstillæggs størrelse i øre pr. time, og denne usikkerhed overføres naturligvis i så fald på lønglidningen, der beregnes som en reststigning.

Ovenanførte gør det klart, at der knytter sig megen usikkerhed til beregningerne af lønglidningens omfang. Formentlig er tallene for lønglidning stadig noget i overkanten, selv om man har tilregnet overenskomststigninger samme stigninger i øre ved akkord som ved tidløn. Da lønstigning ved pristalsregulering ligger nogenlunde fast, kunne der altså være tale om, at der stadig burde overflyttes noget fra lønglidning i form af reststigning til overenskomststigning, men det må man undlade, da det er umuligt at skønne over, hvor meget dette eventuelt skulle andrage. Af nemhedsgrunde anvendes

1. Der skelnes på arbejdsmarkedet mellem minimallønnede og normallønnede fag. Totalt er ca. 40 pct. af arbejderne minimallønnede og resten normallønnede. Op imod 70 pct. af de faglærte arbejdere er dog minimallønnede. Minimallønnede fag forudsætter løbende ændringer i overenskomstperioden i henhold til løfteparagraf, der tilsiger lønforskelle efter arbejderens dygtighed. Normallønnede fag har faste normallønninger, som kun kan ændres ved de kollektive lønforhandlinger. Her regnes med, at normallønnen er det almindeligt gældende.

Tabel I. Oversigt over lønstigninger 1946—1957 fordelt på årsager.
 Forudsætning: Overenskomstsmæssige tidlønsforhøjelser får tilsvarende virkning på akkord.

Hele landet	Stigning ialt	Heraf på grund af:		
		Pristals- regulering	Overens- komstfor- nyelser	Reststigning \approx løn- glidning
Akkordarbejde + tidlønsarbejde.				
<i>Faglærte arbejdere.</i>				
Apr. kv. 1946—apr. kv. 1947.....	17	—	—	17
» » 1947— » » 1948.....	31	5	12	14
» » 1948— » » 1949.....	18	10	—	8
» » 1949— » » 1950.....	17	5	10	2
» » 1950— » » 1951.....	33	25	—	8
» » 1951— » » 1952.....	31	20	8	3
» » 1952— » » 1953.....	14	5	—	9
» » 1953— » » 1954.....	18	—	10	8
» » 1954— » » 1955.....	20	5	—	15
» » 1955— » » 1956.....	29	20	8	1
» » 1956— » » 1957.....	35	15	—	20
Hele periodens stigning:.....	263	110	48	105
Procentvis fordeling:.....	100 %	42 %	18 %	40 %
<i>Ufaglærte arbejdere:</i>				
Apr. kv. 1946—apr. kv. 1947.....	11	—	—	11
» » 1947— » » 1948.....	23	5	12	6
» » 1948— » » 1949.....	14	10	—	4
» » 1949— » » 1950.....	14	5	9	—
» » 1950— » » 1951.....	31	25	—	6
» » 1951— » » 1952.....	30	20	8	2
» » 1952— » » 1953.....	9	5	—	4
» » 1953— » » 1954.....	13	—	10	3
» » 1954— » » 1955.....	9	5	—	4
» » 1955— » » 1956.....	29	20	8	1
» » 1956— » » 1957.....	26	15	—	11
Hele periodens stigning:.....	209	110	47	52
Procentvis fordeling:.....	100 %	53 %	22 %	25 %
<i>Mænd i alt.</i>				
Apr. kv. 1946—apr. kv. 1947.....	12	—	—	12
» » 1947— » » 1948.....	26	5	12	9
» » 1948— » » 1949.....	16	10	—	6
» » 1949— » » 1950.....	15	5	10	—
» » 1950— » » 1951.....	31	25	—	6
» » 1951— » » 1952.....	31	20	8	3
» » 1952— » » 1953.....	12	5	—	7
» » 1953— » » 1954.....	14	—	10	4
» » 1954— » » 1955.....	13	5	—	8
» » 1955— » » 1956.....	29	20	8	1
» » 1956— » » 1957.....	30	15	—	15
Hele periodens stigning:.....	229	110	48	71
Procentvis fordeling:.....	100 %	48 %	21 %	31 %

(fortsættes)

Tabel I (fortsat)

Akkordarbejde + tidlonsarbejde.

Hele landet	Stigning ialt	Heraf på grund af:		
		Pristals- regulering	Overens- komstfor- nyelser	Reststig- ning \approx løn- glidning
	øre/t	øre/t	øre/t	øre/t
<i>Kvinder i alt.</i>				
Apr. kv. 1946—apr. kv. 1947.....	8	—	—	8
» » 1947— » » 1948.....	19	3	9	7
» » 1948— » » 1949.....	10	7	—	3
» » 1949— » » 1950.....	10	3	7	—
» » 1950— » » 1951.....	21	17	—	4
» » 1951— » » 1952.....	19	13	6	—
» » 1952— » » 1953.....	7	4	—	3
» » 1953— » » 1954.....	10	—	7	3
» » 1954— » » 1955.....	9	5	—	4
» » 1955— » » 1956.....	29	20	6	3
» » 1956— » » 1957.....	19	15	—	4
Hele periodens stigning:.....	161	87	35	39
Procentvis fordeling:.....	100 %	54 %	22 %	24 %

Tabel II. Lønglidningen i ore og procent af den totale lønforhøjelse.

April kvartal 1946—april kvartal 1957.

Forudsætning: Overenskomstmæssige tidlonsforhøjelser får tilsvarende virkning på akkord.

	Akkord- arb.	Tid- løns- arb.	Akkord + tidløn	Akkord- arb.	Tid- løns- arb.	Akkord + tidløn
	øre/t	øre/t	øre/t	%	%	%
<i>Hovedstaden.</i>						
Faglærte arbejdere	142	124	135	47	44	46
Ufaglærte »	102	54	79	39	26	33
Samtlige mænd	119	79	100	43	33	39
Kvinder	58	36	51	32	23	30
<i>Provinsen.</i>						
Faglærte arbejdere	91	54	77	37	25	33
Ufaglærte »	52	21	33	25	12	17
Samtlige mænd	71	30	48	31	16	23
Kvinder	30	21	28	20	15	19
<i>Hele landet.</i>						
Faglærte arbejdere	114	89	105	42	36	40
Ufaglærte »	76	34	52	33	18	25
Samtlige mænd	94	52	71	37	25	31
Kvinder	45	29	39	27	19	24

Tabel III. Lønglidning i det første år efter en overenskomstsituation, sammenlignet med lønglidning året efter, d.v.s. året før næste overenskomstsituation.

Forudsætning: Overenskomstmæssige tidlønsforhøjelser får tilsvarende virkning på akkord.

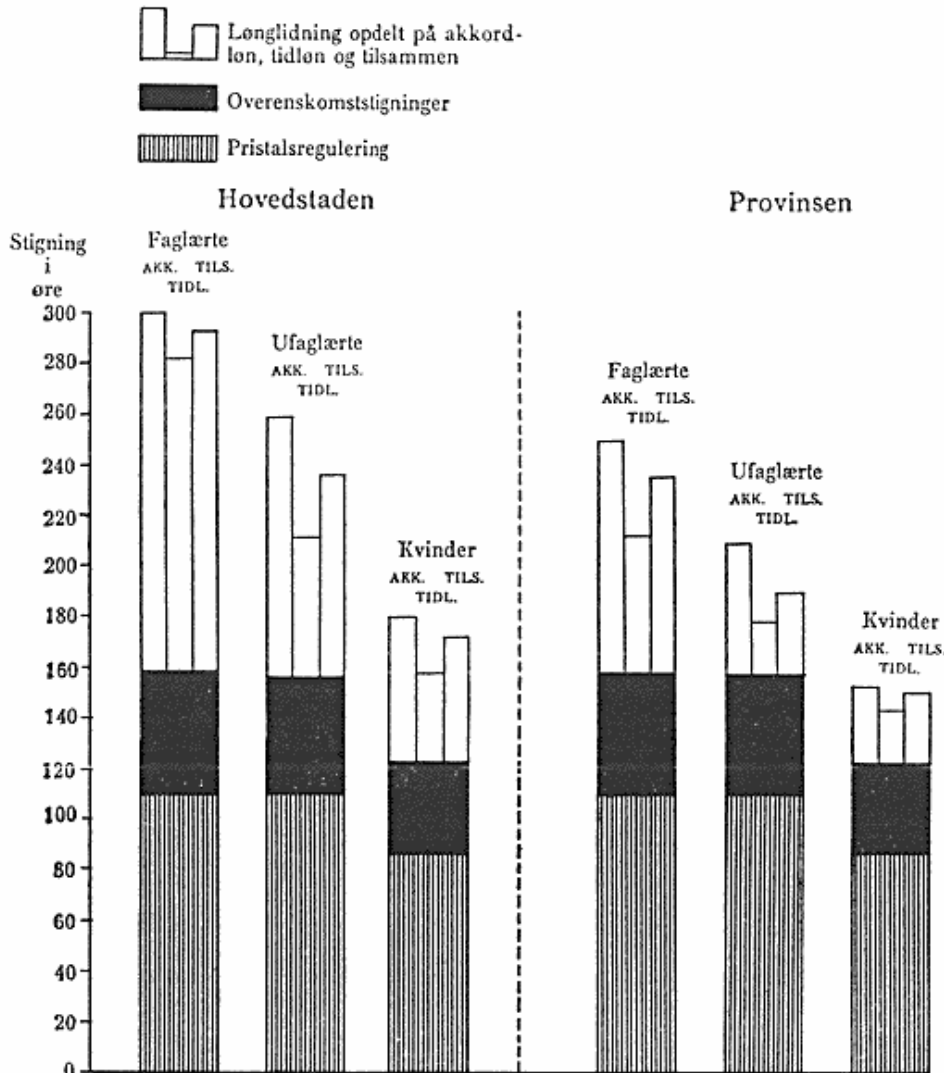
	1) Akkordarbejde					
	Hovedstaden			Provinsen		
	Fagl.	Ufagl.	Kvd.	Fagl.	Ufagl.	Kvd.
	ore/t	ore/t	ore/t	ore/t	ore/t	ore/t
1948—1950: Første år	8	1	1	2	1	0
Andet »	7	3	5	1	—1	1
1950—1952: Første år	9	11	4	6	10	1
Andet »	9	11	1	8	5	3
1952—1954: Første år	3	5	5	2	2	1
Andet »	14	2	6	8	5	4
1954—1956: Første år	13	7	4	9	2	—1
Andet »	16	10	9	15	8	6
1956—1958: Første år	18	12	4	7	6	4
Andet »	17	8	7	16	11	4
Tilsammen: Første år	51	36	18	26	21	5
Andet »	63	34	28	48	28	18
I alt:	114	70	46	74	49	23
	2) Tidlønsarbejde					
1948—1950: Første år	7	—1	0	0	—3	—1
Andet »	5	5	3	2	2	0
1950—1952: Første år	5	—1	1	3	0	—1
Andet »	7	6	2	4	0	3
1952—1954: Første år	8	—3	—4	0	—2	1
Andet »	12	3	4	3	1	—1
1954—1956: Første år	15	8	3	8	0	3
Andet »	16	5	4	7	2	1
1956—1958: Første år	12	7	2	5	3	4
Andet »	15	8	2	8	5	3
Tilsammen: Første år	47	10	2	16	—2	6
Andet »	55	27	15	24	10	6
I alt:	102	37	17	40	8	12

i de følgende tabelforklaringer ordet lønglidning som udtryk for reststigningerne.

Tabel I giver en oversigt for hovedgrupper i hele landet over lønstigninger 1946—1957 fordelt på årsager. Lønstigningen er beregnet på gennemsnitlig timefortjeneste inclusive dyrtidstillæg, men exclusive øvrige tillæg, og det er, som ovenfor nævnt, forudsat, at overenskomstmæssige tidlønsforhøjelser får samme virkning i øre pr. time ved akkordarbejde som ved tidlønsarbejde.

Man ser, at lønglidningen for faglærte arbejdere i denne periode udgør 40 pct. af den totale lønstigning. For ufaglærte arbejdere er den tilsvarende procent på 25 og for de kvindelige arbejdere på 24.

Diagram 4. Lønstigning 1946-1957 opdelt på årsager

I tabel II er lønglidningen i samme periode angivet for hovedfaggrupper i både hovedstaden og provinsen i såvel øre som procent, og der er endvidere delt på akkordarbejde og tidlønsarbejde. Det ses her, at lønglidningen er meget større i hovedstaden end i provinsen. Yderligere bemærkes, at lønglidningen er størst ved akkordarbejde.

Opdelingen belyses også i hosstående diagram 4.

Før tabellerne og diagrammet gælder, at den anførte periode løber fra april kvartal 1946 til april kvartal 1957. Den sidste overenskomstsituation er følgelig ikke medtaget.

I tabel III er foretaget en undersøgelse af lønglidningen inden for overenskomstperioden. Det skal straks påpeges, at der knytter sig betydelig usikkerhed til den foretagne opspaltning, fordi eventuelle sæsonforskydninger,

som ikke er så sjældent forekommende, let kan forskyde »restbeløb« fra eet år til det næste. Alligevel giver tabellen visse fingerpeg.

Der er delt på »første år og andet år«. I første år har man anvendt lønstigningen fra januar kvartal umiddelbart før en overenskomstaftale til januar kvartal efter. Andet år er herefter det sidste år før en ny overenskomst.

Det ses, at lønglidninger er betydelige i begge årene. For akkordarbejdets vedkommende er lønglidningen i første år kun lidt under lønglidningen i andet år. Nu må man imidlertid erindre, at akkordarbejdere ved lønglidningsberegningerne er tildelt samme overenskomstmæssige stigning som tidlønnede, selv om der ikke overenskomstmæssigt er ydet synderligt til disse. Denne fremgangsmåde retfærdiggøres af, at den viste lønglidning på de to år ikke er særlig forskellig. Hvis man ikke anvendte denne fremgangsmåde, ville den registrerede lønglidning ved akkordarbejde være meget højere det første år end det andet. Man ville registrere hele »afsmitningen« som lønglidning.

Ved tidlønsarbejde er lønglidning størst i andet år. For de faglærte i såvel hovedstaden som provinsen er forskellen dog ikke på mere end 8 øre i perioden (i hovedstaden 55 øre ÷ 47 øre og i provinsen 24 øre ÷ 16 øre).

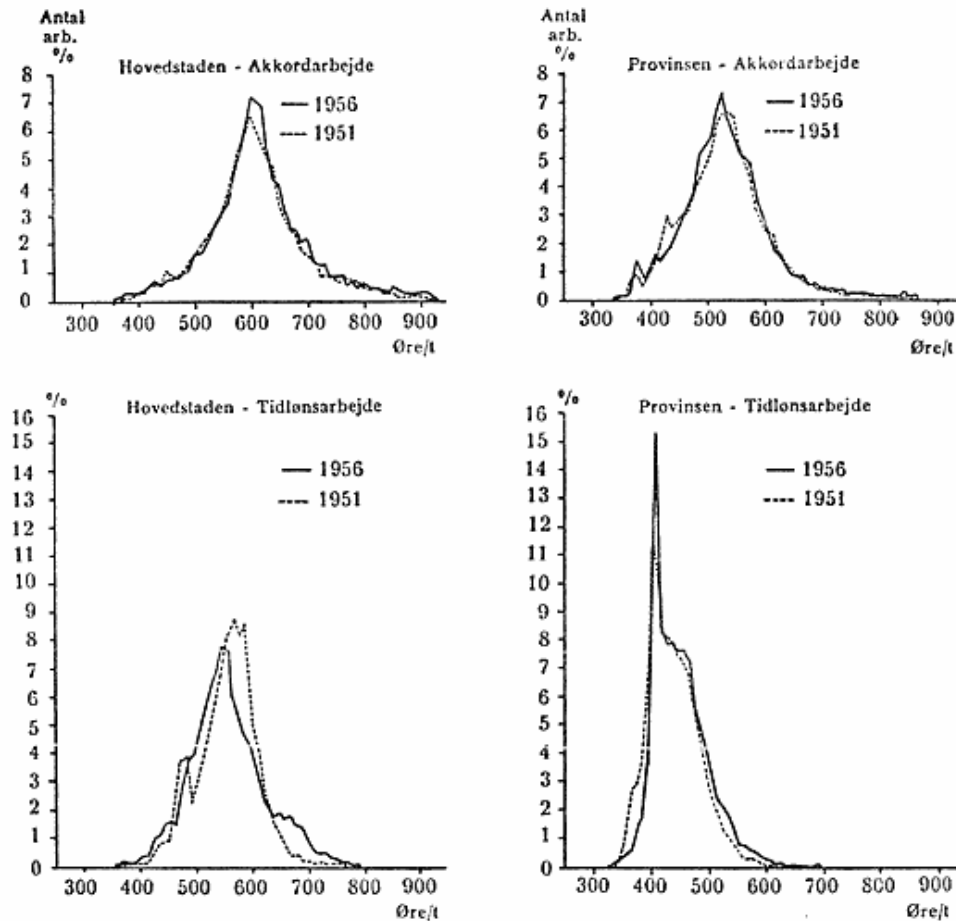
På baggrund af en erkendelse af, at de foretagne opspaltninger af lønstigninger er behæftet med betydelig usikkerhed, skal man nu gå over til at undersøge udviklingen i lønstrukturen.

3. Udviklingen i lønstrukturen – lønspredning m.v.

Arbejdsgiverforeningen har to gange gennemført en omfattende undersøgelse af lønstrukturen, nemlig for april kvartal 1951 og for oktober kvartal 1956. Heraf er hidtil kun offentliggjort tal for 1951-undersøgelsens hovedgrupper, men Arbejdsgiverforeningens beretning for 1957-58 indeholder nogle spredningsdiagrammer fra 1956-undersøgelsen. I øvrigt er 1956-undersøgelsens betydeligste materiale ved den sidste overenskomstsituation bl.a. blevet overgivet til arbejderparten, så materiale desangående hemmeligholdes ikke.

Endvidere har Det statistiske Departement på baggrund af udlånt materiale fra Arbejdsgiverforeningen foretaget en undersøgelse af lønspredningen inden for dele af jernindustrien i 1943. Denne undersøgelse, der bygger på et begrænset materiale, skal ikke omtales her. Derimod skal der foretages en undersøgelse af udviklingen i lønspredningen fra 1951 til 1956, idet dette giver et indtryk af lønstrukturens bevægelighed. Man skal begrænse sig til at sammenligne spredningen for hovedgrupper, d.v.s. faglærte, ufaglærte og kvinder i hovedstaden og provinsen ved henholdsvis akkord-

Diagram 5. Sammenligning af lønspredningerne 1951 og 1956 for *faglærte arbejdere*. 1951-spredningen er relativt forskudt

arbejde og tidlønsarbejde. Dette gøres i de følgende tre diagrammer, hvor spredningskurverne for 1951 og 1956 er indtegnet oven i hinanden – 1951 punkteret. Lønskalaerne er 1956-niveau, og spredningen for 1951 er interval for interval forskudt med samme procent, som gruppens gennemsnit er steget i perioden, hvorefter der er interpoleret til de i 1956-spredningen anvendte tiøresintervaller.

Diagram 5 viser spredningen for *faglærte arbejdere*. Man ser, at spredningerne stort set er uændret fra 1951 til 1956; dette gælder både ved akkordløn og tidløn og såvel i hovedstaden som i provinsen.

Diagram 6 angiver tilsvarende spredningen for *ufaglærte arbejdere*, og også her ser man samme spredning i 1951 og 1956. Dette er især interessant, fordi den solidariske lønpolitik måtte formodes at have medført forskydninger til fordel for de lavtlønnede. Ikke engang lavtlønstillægget ved overenskomstssituationen i 1956 kan må få øje på. Det er derfor nærliggende at slutte, at lavtlønstillægget hurtigt smitter opefter i intervallerne.

Diagram 6. Sammenligning af lønspredningerne 1951 og 1956 for *ufaglærte arbejdere*. 1951-spredningen er relativt forskudt

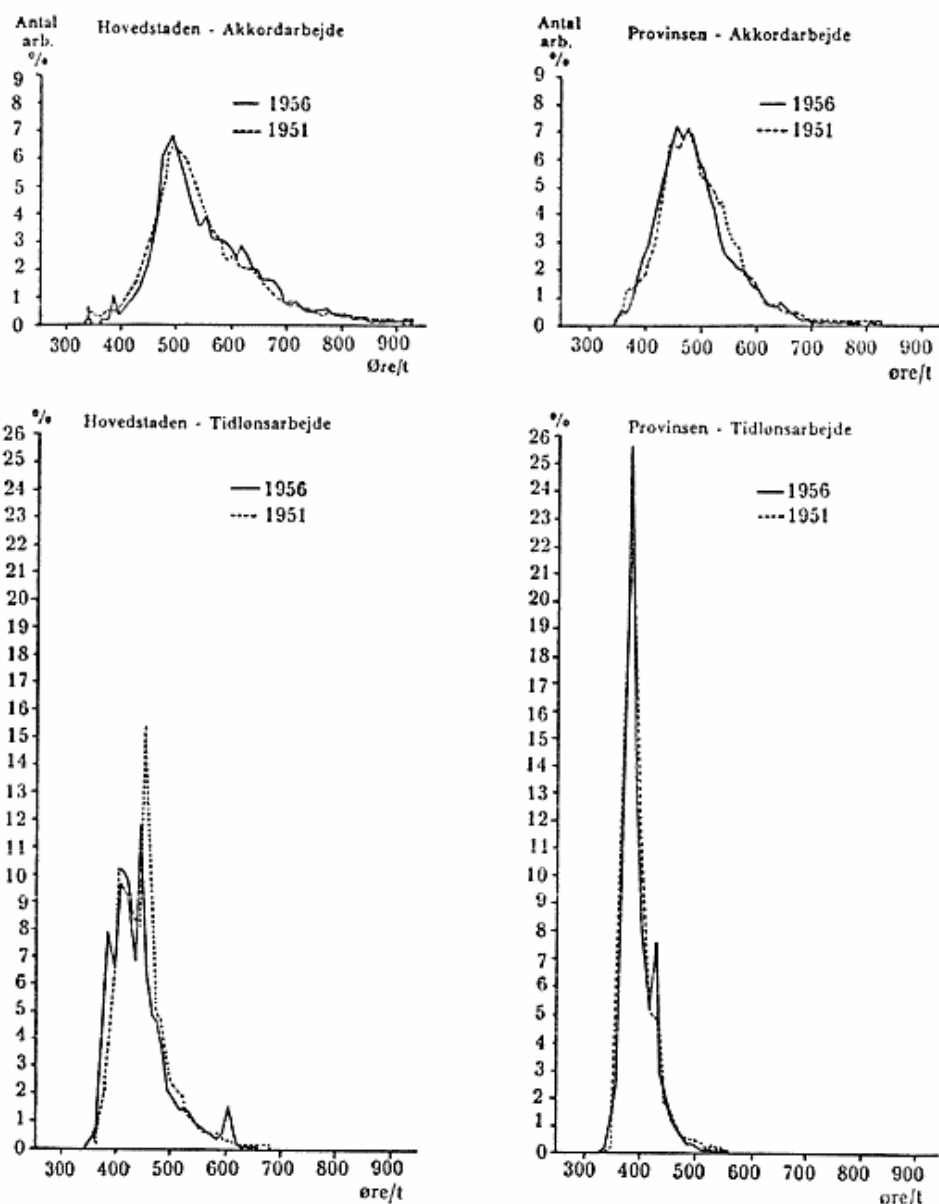
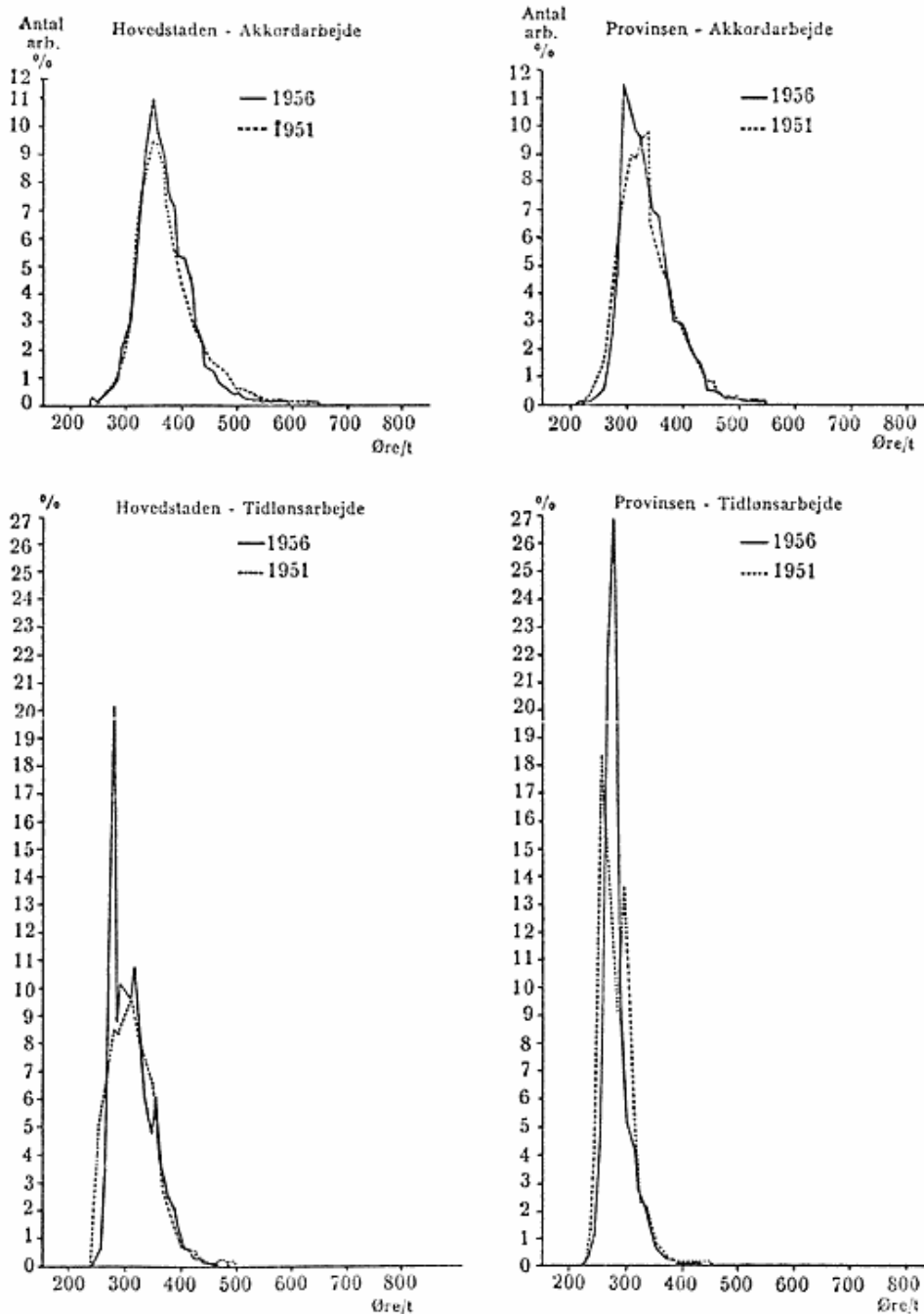

Diagram 7 viser spredningen for *kvinder*. Her ser man også meget ensartede spredninger, men der er dog på tidløn tendens til stærkere ophobning i 1956 end i 1951. Dette kan tyde på, at lavtlønstillægget har virket uden straks at blive fladet ud, og det er vel også, hvad man kan vente, idet lønglidningen er mindst for kvindernes vedkommende.

Som helhed må man sige, at afvigelser mellem spredningen i 1951 og 1956 stort set bærer tilfældighedens præg. Lønstrukturen er ikke ændret, selv om man i perioden har haft en lønstigning på 30-40 pct., og selv om man på

Diagram 7. Sammenligning af lønspredningerne 1951 og 1956 for kvinder.
1951-spredningen er relativt forskuddt

enhver måde har begunstiget de laverelønnede, dels ved lavtlønstillæg, dels ved generelle overenskomstmæssige forhøjelser og samme dyrtidstillægsportioner til alle voksne arbejdere (for kvinder dog først fra marts 1955).

4. Lønstrukturens stabilitet.

Foranstående viser, dels at lønstrukturen er ret ubevægelig, dels at der er stærke tendenser til stort set samme relative lønudvikling for hovedgrupperne. Ensartede løntillæg tilpasses via lønglidning, således at lønstrukturen bevares.

Man kommer, som allerede nævnt, frem til, at lønstrukturen i betydelig grad må være afhængig af markedsforholdene, medens lønniveauet måske mere direkte er bestemt af de kollektive lønaftaler – på den måde, at der efter en lønændring sker en tilpasning til efterspørgsel og udbud på arbejdsmarkedet, og hvis det aftalte er i strid med den eksisterende lønstruktur, følger en tilpasning ved lønglidning, således at den eksisterende lønstruktur bevares. Dog må man ikke glemme, at lønniveauet også påvirkes af en stigende tendens som følge af produktivitetstigningers forhøjende virkninger, især på akkordfortjenesterne. Alligevel bliver følgen, at solidarisk lønpolitik – i sin yderste konsekvens – lavtlønstillæg – tenderer imod at blive illusorisk som sådan, men den virker selvfølgelig som lønmæssig løftestang for samtlige arbejdergrupper.

For kvinderne gælder disse betragtninger vel kun delvis, bl.a. fordi man for disse ikke har nogen større lønglidning, men man har også gennem årene givet kvinderne procentvis mere end mændene både ved overenskomstforhandlingerne og dyrtidstillægsforhøjelser. Dette har øjensynligt ikke smittet over på mændene, formentlig fordi det er på ret få områder, mænd og kvinder arbejder sammen i virksomhederne.

Man kan over for ovenstående betragtninger indvende, at statistiske sammenligninger ikke kan vise noget om årsagssammenhæng. Hvad kom nemlig først – hønen eller ægget? Teoretisk er der selvfølgelig intet i vejen for, at man kan hævde, at eksempelvis lavtlønstillæg modvirker tendenser til øget lønspredning, og heraf slutte, at lønglidningen kommer først, hvorpå der skal ydes kompensation ved overenskomstforhandlingerne til de arbejdere, som lønmæssigt har svært ved at følge med.

Jeg tror ikke, denne betragtning er holdbar. Det, der sker ved overenskomstforhandlingerne, når der ydes lønforhøjelser, er ganske vist, at arbejderne opnår andel i den samfundsmæssige produktivitetstigning. Akkordarbejderne får mere jævnt andel heri og har følgelig ikke samme behov for generelle forhøjelser. For de lavtlønnedes vedkommende er et særligt lavtlønstillæg, som ikke i det lange løb ændrer lønstrukturen, imidlertid af betinget værdi, fordi den medfølgende lønglidning øger inflationen, og man må vel også erkende, at krav om specielle løntillæg til de laveste på lønskalaerne mere er taktisk bestemt end udtryk for særlig social hensyntagen. Det må nemlig heller ikke glemmes, at mange af de arbejdere, der i øjeblikket ligger i de lavere intervaller, efterhånden vil rykke op. Det er ikke

nogen fast gruppe, som er lavtlønnede. Det er ikke noget bestemt »proletariat«. Kun kan man selvfølgelig inden for enkelte faggrupper finde, at disse i sin helhed ligger lønmæssigt lavt, men dette er der formentlig muligheder for at klare overenskomstmæssigt uden generelle lavtlønstillæg og dermed følgende lønglidningsmæssig smittefare.

5. Lønudviklingen for de enkelte faggrupper.

Hidtil er der kun set på lønudvikling og lønstruktur for hovedgrupperne. Nu skal man gå et skridt videre og se på, hvorledes lønudviklingen har været for de »offentliggjorte« faggrupper, men dog undlade undersøgelse af lønspredningen for disse grupper, da dette vil være alt for omfattende og heller ikke skønnes nødvendigt for denne analyse.

Der er for alle sammenlignelige grupper foretaget en beregning af stigninger på »Tilsammen« (gennemsnitlig timefortjeneste i alt inclusive dyrtidstillæg, men exclusive øvrige tillæg). Omlægningen af lønstatistikken fra 1. januar 1953, da søgnehelligdagstillæg blev trukket ud som et tillæg for sig, har nødvendiggjort en række korrektioner.

Tabel IV næste side viser fordelingen af stigningerne på 10-øres intervaller.

Det ses, at faglærte – d.v.s. de højere lønnede – er steget mest i øre pr. time, og kvinderne – de lavest lønnede – mindst. Faglærte i provinsen og ufaglærte i hovedstaden har ret ensartede fordelinger. Dette er også tilfældet i tabel V s. 209, der viser fordelingen af de procentvise stigninger.

I denne tabel er der i øvrigt større lighed grupperne imellem. Dog er det tydeligt, at kvinderne procentvis har opnået mest i den pågældende periode.

I begge tabeller er foretaget understregninger i det interval, hvor gennemsnittet er beliggende. Man vil se, at gennemsnittet ingenlunde overalt placerer sig i de intervaller, hvor der er særlig mange iagttagelser. Dette er en naturlig følge af, at grupperne er meget forskellige i størrelse, og hertil kommer, at der jo også kan være foregået visse forskydninger i gruppernes sammensætning i periodens løb.

I de følgende tre tabeller (VI, VII og VIII, side 210-15) for henholdsvis faglærte, ufaglærte og kvinder vises forskydninger i gruppernes rækkefølge efter timefortjenesternes højde. Man vil i disse se, at der er en vis stabilitet i rækkefølgen – især for ufaglærte og kvinder.

Det viser sig i alle tre tabeller, at det er karakteristisk, at faggrupper under den grafiske industri, fra i 1946 at ligge i midten eller nærmest under midten, i 1957 er rykket op blandt de faggrupper, der har de højeste timefortjenester. Ellers er der ingen udpræget karakteristiske forskydninger. For de faglærtes vedkommende ligger grupper fra jernindustrien og byggeindustrien stadig i spidsen i hovedstaden. I provinsen hævder jernindustrielle grupper sig, medens byggeindustriens grupper ligger lidt lavere. For ufag-

Tabel IV. Fordelingen af stigningerne for »offentliggjorte« faggrupper gennemsnitlige timefor-
tjeneste tilsammen i perioden 1946—1957.

Stigning i intervaller ore/time	Antal grupper					
	Faglærte arbejdere		Ufaglærte arbejdere		Kvinder	
	Hoved- staden	Pro- vinsen	Hoved- staden	Pro- vinsen	Hoved- staden	Pro- vinsen
110—119	—	—	—	—	—	1
120—129	—	—	—	—	1	1
130—139	—	—	—	—	3	7
140—149	—	—	—	—	4	8
150—159	—	1	—	1	5	10
160—169	—	—	1	2	7	8
170—179	2	2	1	6	7	1
180—189	2	3	7	12	6	1
190—199	2	7	9	10	1	1
200—209	3	9	5	11	1	—
210—219	5	8	3	5	—	—
220—229	5	6	11	2	1	—
230—239	3	5	1	1	2	—
240—249	7	4	3	—	—	—
250—259	6	4	2	—	—	—
260—269	3	1	2	1	—	—
270—279	3	2	2	1	—	—
280—289	5	1	—	—	—	—
290—299	2	—	1	—	—	—
300—309	5	1	1	—	—	—
310—319	—	—	—	—	—	—
320—329	—	—	1	—	—	—
330—339	2	—	1	—	—	—
340—349	2	2	—	—	—	—
350—359	—	—	—	—	—	—
360—369	2	—	—	—	—	—
370—379	—	—	—	—	—	—
380—389	—	—	—	—	—	—
390—399	1	—	—	—	—	—
Antal grupper i alt .	60	56	51	52	38	38

NB. Understregningerne viser, hvor gennemsnittet er beliggende.

lærte i hovedstaden er grupper fra byggeindustrien i spidsen både i 1946 og 1957. I provinsen ligger en gruppe fra læder- og lædervareindustrien i spidsen i 1946, men er dog i 1957 afløst af en byggegruppe. For kvindernes vedkommende er grupper fra næringsmiddelindustrien i spidsen såvel i hovedstaden som provinsen i begge årene.

Perioden bærer altså ikke præg af store forskydninger. Naturligvis vil tilbagegangsfag sakke agterud og fag med stærk aktivitet opnå særlig store lønstigninger, men man har ikke, bortset fra de grafiske fag, kunnet konstatere egentlige generelle tendenser.

Tabel V. Fordelingen af stigningsprocenter for »offentliggjorte« faggruppers gennemsnitlige timefortjeneste tilsammen i perioden 1946—1957.

Stign.pct. i intervaller pct.	Antal grupper					
	Faglærte arbejdere		Ufaglærte arbejdere		Kvinder	
	Hoved- staden	Pro- vinsen	Hoved- staden	Pro- vinsen	Hoved- staden	Pro- vinsen
Under 50,0.....	1	—	—	—	—	—
50,0— 54,9	2	—	—	—	—	1
55,0— 59,9	3	1	—	1	—	—
60,0— 64,9	1	4	2	1	1	—
65,0— 69,9	3	2	5	1	2	—
70,0— 74,9	8	5	2	5	—	2
75,0— 79,9	6	7	10	8	2	1
80,0— 84,9	13	14	14	14	1	1
85,0— 89,9	6	7	4	11	2	4
90,0— 94,9	5	5	3	6	8	5
95,0— 99,9	4	6	5	2	7	7
100,0—104,9	2	1	2	2	4	5
105,0—109,9	—	—	—	—	5	7
110,0—114,9	3	1	1	—	1	2
115,0—119,9	—	—	—	1	2	—
120,0—124,9	—	1	—	—	1	2
125,0—129,9	2	1	1	—	—	1
130,0—134,9	—	1	1	—	1	—
135,0—139,9	1	—	—	—	—	—
140,0 og derover...	—	—	1	—	1	—
Antal grupper i alt .	60	56	51	52	38	38

NB. Understregningerne viser, hvor gennemsnittet er beliggende.

Man kan nu spørge, om det er minimallønnede fag eller normallønnede, der fører an i lønbevægelserne. Hertil må svares, at lønsystemet som sådant næppe kan gøres ansvarligt for udviklingen. Vel er de grafiske fag hovedsagelig minimallønnede, men dette er givetvis ikke årsagen til lønfremstødene, som skyldes, dels arbejdernes gunstige forhandlingsposition, dels at fagene er udpræget hjemmemarkedsbestemt og ikke særlig udsat for udenlandsk konkurrence. Det rene minimallønssystem træffer man i øvrigt næsten kun i jernindustrien og her har udviklingen fra 1946 til 1957 ikke været anderledes end for andre områder.

6. Lønmaterialets stabilitet i øvrigt.

Arbejdsgiverforeningens lønstatistik udarbejdes, som bekendt, på baggrund af kvartalsvise lønoplysninger fra samtlige medlemmer. Da både medlemsbestanden og beskæftigelsesvilkårene er varierende, kan man følgelig spørge, om dette ikke bevirker en vis usikkerhed med hensyn til løn-

Tabel VI. Gruppernes rækkefølge i 1946 og 1957 efter timefortjenestens højde.

Antal arb. året 1957	Faglærte arbejdere.						
	<i>Hovedstaden</i>			<i>Provinsen</i>			
	Industri	Rækkefølge (1 højest)		Antal arb. året 1957	Industri	Rækkefølge (1 højest)	
		1946	1957			1946	1957
62	Jernindustri	1	8	20	Jernindustri	1	7
49	Byggeindustri	2	1	84	Sten-, ler- og glasind. . .	2	5
442	Jernindustri	3	28	6	Tekstilindustri	3	25
60	Byggeindustri	4	5	44	Nærings- og nydelses- middelindustri	4	26
1824	Byggeindustri	5	3	56	Sten-, ler- og glasind. . .	5	9
1510	Byggeindustri	6	6	558	Jernindustri	6	4
23	Beklædningsindustri . . .	7	2	30	Byggeindustri	7	10
1544	Byggeindustri	8	16	81	Jernindustri	8	3
107	Læder- og lædervare- industri	9	34	41	Sten-, ler- og glasind. . .	9	20
423	Jernindustri	10	18	213	Jernindustri	10	31
50	Sten-, ler- og glasind. . .	11	15	34	Byggeindustri	11	6
45	Beklædningsindustri . . .	12	46	39	Træ- og møbelindustri . .	12	45
390	Jernindustri	13	11	526	Nærings- og nydelses- middelindustri	13	35
2047	Byggeindustri	14	26	526	Træ- og møbelindustri . .	14	15
67	Jernindustri	15	27	22	Læder- og lædervareind.	15	16
59	Læder- og lædervarein- dustri	16	45	30	Træ- og møbelindustri . .	16	27
288	Træ- og møbelindustri . .	17	36	454	Træ- og møbelindustri . .	17	8
207	Træ- og møbelindustri . .	18	12	194	Jernindustri	18	19
65	Sten-, ler- og glasind. . .	19	25	2935	Byggeindustri	19	18
1082	Beklædningsindustri . . .	20	35	37	Beklædningsindustri . . .	20	39
367	Sten-, ler- og glasind. . .	21	20	17884	Jernindustri	21	14
588	Grafiske fag og papirin- dustri	22	21	3554	Byggeindustri	22	23
62	Sten-, ler- og glasind. . .	23	30	222	Jernindustri	23	28
16	Træ- og møbelind.	24	49	14	Træ- og møbelindustri . .	24	55
17	Byggeindustri	25	31	93	Jernindustri	25	11
203	Jernindustri	26	33	252	Træ- og møbelindustri . .	26	24
38	Træ- og møbelind.	27	42	119	Grafiske fag og papirin- dustri	27	2
72	Jernindustri	28	9	165	do. do.	28	1
10	Beklædningsindustri . . .	29	14	2345	do. do.	29	12
6	Træ- og møbelindustri . .	30	44	40	Jernindustri	30	22
15806	Jernindustri	31	19	2361	Byggeindustri	31	36
196	Træ- og møbelindustri . .	32	23	209	Træ- og møbelindustri . .	32	13
37	Træ- og møbelindustri . .	33	56	929	Byggeindustri	33	17
767	Byggeindustri	34	13	30	Træ- og møbelindustri . .	34	29
146	Træ- og møbelindustri . .	35	17	345	Beklædningsindustri . . .	35	42
821	Træ- og møbelindustri . .	36	37	104	Sten-, ler- og glasind. . .	36	44
619	Træ- og møbelindustri . .	37	41	1018	Byggeindustri	37	37
60	Jernindustri	38	29	74	Træ- og møbelindustri . .	38	38
26	Beklædningsindustri . . .	39	39	2399	Byggeindustri	39	43

Tabel VI (fortsat)

Antal arb. året 1957	Faglærte arbejdere.						
	<i>Hovedstaden.</i>		<i>Provinsen.</i>				
	Industri	Rækkefølge (1 højest)	Antal arb. året 1957	Industri	Rækkefølge (1 højest)		
		1946	1957		1946	1957	
338	Grafiske fag og papirind.	40	4	79	Træ- og møbelindustri.	40	48
548	Grafiske fag og papirind.	41	7	1922	Træ- og møbelindustri.	41	40
1808	Byggeindustri	42	24	218	Grafiske fag og papirin-		
20	Træ- og møbelindustri.	43	54		dustri	42	32
155	Beklædningsindustri. . .	44	52	13	Nærings- og nydelses-		
590	Nærings- og nydelses-				middelindustri	43	49
	middelindustri	45	57	7	Tekstilindustri.	44	52
3166	Grafiske fag og papir-			20	Træ- og møbelindustri.	45	51
	industri	46	10	6	Tekstilindustri.	46	41
22	Træ- og møbelindustri.	47	40	116	Beklædningsindustri. . .	47	47
6	Tekstilindustri	48	47	1083	Træ- og møbelindustri.	48	34
15	Tekstilindustri.	49	51	27	Beklædningsindustri. . .	49	46
20	Byggeindustri	50	32	180	Byggeindustri	50	30
81	Byggeindustri	51	22	13	Byggeindustri	51	50
107	Træ- og møbelindustri.	52	48	285	Nærings- og nydelses-		
208	Byggeindustri	53	43		middelindustri	52	54
279	Beklædningsindustri. . .	54	53	12	Beklædningsindustri. . .	53	53
890	Nærings- og nydelses-			194	Byggeindustri	54	33
	middelindustri	55	55	130	Nærings- og nydelses-		
48	do. do.	56	50		middelindustri	55	21
18	Tekstilindustri	57	58	140	do. do.	56	56
670	Nærings- og nydelses-						
	middelindustri	58	38				
62	Beklædningsindustri. . .	59	60				
61	Nærings- og nydelses-						
	middelindustri	60	59				

udviklingen. Med andre ord – burde man ikke arbejde med standardfordelinger?¹

Beskæftigelsesforskydningerne undersøges nedenfor, men det skal straks anføres, at den tilkomne usikkerhed er ubetydelig for hovedgrupperne. Hvis man beregner 1946-gennemsnit med beskæftigelsesvægte fra 1957, kommer man ikke til gennemsnit, der for hovedgrupperne varierer mere end 2 øre fra de faktiske.

Tabel IX side 216 viser den industrivise fordeling af beskæftigelsen i de løngrupper, hvor lønudviklingen fra 1946 til 1957 er blevet undersøgt.

Man ser her, at det karakteristiske for perioden er en stærk stigning i jern- og metalindustriens andel af de beskæftigede. For de faglærte arbej-

1. Dette gøres af Det statistiske Departement for hovedgrupperne.

Tabel VII. Gruppernes rækkefølge i 1946 og 1957 efter timefortjenestens højde.

		Ufaglærte arbejdere.					
		Hovedstaden		Provinsen			
Antal arb. året 1957	Industri	Rækkefølge (1 højest)		Antal arb. året 1957	Industri	Rækkefølge (1 højest)	
		1946	1957			1946	1957
152	Byggeindustri	1	1	426	Læder- og lædervareind.	1	3
1417	Byggeindustri	2	2	956	Kemisk industri	2	5
105	Byggeindustri	3	4	2675	Transportindustri	3	4
125	Nærings- og nydelses- middelindustri	4	11	187	Byggeindustri	4	1
130	Sten-, ler- og glasind. .	5	8	446	Kemisk industri	5	28
270	Læder- og lædervareind.	6	10	198	Sten-, ler- og glasind...	6	16
49	Jernindustri	7	3	6209	Byggeindustri	7	26
18	Nærings- og nydelses- middelindustri	8	19	665	Kemisk industri	8	9
4764	Byggeindustri	9	7	1479	Sten-, ler- og glasind. .	9	7
92	Byggeindustri	10	13	3732	Byggeindustri	10	13
78	Sten-, ler- og glasind...	11	23	25	Byggeindustri	11	10
224	Jernindustri	12	15	3378	Tekstilindustri	12	19
36	Læder- og lædervareind.	13	26	1342	Sten-, ler- og glasind...	13	23
244	Tekstilindustri	14	17	140	Jernindustri	14	31
1835	Transportindustri	15	16	44	Træ- og møbelind.	15	35
408	Kemisk industri	16	20	15537	Jernindustri	16	15
659	Sten-, ler- og glasind...	17	12	162	Nærings- og nydelses- middelindustri	17	17
46	Kemisk industri	18	24	79	do. do.	18	8
316	Diverse områder	19	36	186	Jernindustri	19	11
199	Kemisk industri	20	25	9	Grafiske fag og papirin- dustri	20	2
73	Træ- og møbelindustri.	21	27	4335	Sten-, ler- og glasind...	21	22
13	Sten-, ler- og glasind...	22	43	1703	Nærings- og nydelses- middelindustri	22	32
15136	Jernindustri	23	21	615	Kemisk industri	23	27
312	Nærings- og nydelses- middelindustri	24	29	929	Nærings- og nydelses- middelindustri	24	14
1188	Tekstilindustri	25	18	24	do. do.	25	36
350	Sten-, ler- og glasind...	26	35	334	Sten-, ler- og glasind...	26	18
156	Kemisk industri	27	37	560	Sten-, ler- og glasind...	27	20
360	Nærings- og nydelses- middelindustri	28	22	833	Kemisk industri	28	38
58	Grafiske fag og papirind.	29	6	86	Byggeindustri	29	21
599	Kemisk industri	30	14	659	Kemisk industri	30	39
3584	Nærings- og nydelses- middelindustri	31	28	204	Grafiske fag og papirin- dustri	31	6
570	Kemisk industri	32	38	172	Tekstilindustri	32	29
43	Grafiske fag og papirin- dustri	33	9	11	Læder- og lædervareind.	33	45
17	Nærings- og nydelses- middelindustri	34	33	68	Grafiske fag og papirin- dustri	34	12
205	Kemisk industri	35	39	90	Nærings- og nydelses- middelindustri	35	33

Tabel VII (fortsat.)

		Ufaglærte arbejdere.					
		Hovedstaden			Provinsen		
Antal arb. året 1957	Industri	Rækkefølge (1 højest)		Antal arb. året 1957	Industri	Rækkefølge (1 højest)	
		1946	1957			1946	1957
682	Grafiske fag og papir- industri	36	5	201	Nærings- og nydelses- middelindustri	36	24
70	Nærings- og nydelses- middelindustri	37	40	430	Sten-, ler- og glasind. . .	37	40
319	Gennemgående fag. . . .	38	34	666	Gennemgående fag. . . .	38	34
101	Diverse områder.	39	30	46	Diverse områder.	39	41
155	Nærings- og nydelses- middelindustri	40	42	198	Kemisk industri	40	25
89	Gennemgående fag. . . .	41	44	75	Gennemgående fag. . . .	41	50
306	Tekstilindustri.	42	45	17	Nærings- og nydelses- middelindustri	42	42
224	Nærings- og nydelses- middelindustri	43	46	79	Tekstilindustri.	43	46
4308	Gennemgående fag. . . .	44	41	6238	Transportindustri. . . .	44	48
2630	Transportindustri. . . .	45	48	467	Nærings- og nydelses- middelindustri	45	37
18	Sten-, ler- og glasind. . .	46	47	27	do. do.	46	43
170	Diverse områder.	47	31	4277	Gennemgående fag. . . .	47	44
330	Grafiske fag og papirin- dustri.	48	32	1447	Grafiske fag og papirind.	48	30
217	Gennemgående fag. . . .	49	49	45	Kemisk industri	49	47
				294	Nærings- og nydelses- middelindustri	50	49

dere er der en stigning fra 41,3 pct. til 44,6 pct. i hovedstaden og fra 37,3 pct. til 45,4 pct. i provinsen. De ufaglærte har en stigning fra 28,6 pct. til 34,8 pct. i hovedstaden og fra 18,6 pct. til 23,9 pct. i provinsen. Kvindernes andel i hovedstaden er steget fra 17,7 pct. til 21,7 pct. og i provinsen fra 7,2 pct. til 11,5 pct.

Byggeindustriens andel i beskæftigelsen er totalt faldet lidt, nemlig for de faglærte fra 29,6 pct. til 28,8 pct. og for de ufaglærte fra 17,5 pct. til 15,2 pct. Disse tal er for hele landet, og de er angivet i tabellens note. Årsagen til, at der anføres tal for hele landet, er, at der for flere byggefags vedkommende er sket ændringer i opdelingen på hovedstaden og provinsen i løbet af perioden.

De fleste andre industriers andel i beskæftigelsen er i øvrigt også faldet som modvægt imod stigningen i jern- og metalindustrien.

Usikkerheden med hensyn til rigtig konstatering af lønbevægelsens omfang må på baggrund af det anførte anses for ubetydelig. Vel sker der anseelige forskydninger i lønmaterialets sammensætning, men dette indvirker

Tabel VIII. Gruppernes rækkefølge i 1946 og 1957 efter timefortjenestens højde.

Antal arb. året 1957	Kvinder.						
	<i>Hovedstaden</i>			<i>Provinsen</i>			
	Industri	Rækkefølge (1 højest)		ant arb. året 1957	Industri	Rækkefølge (1 højest)	
		1946	1957	1957		1946	1957
232	Nærings- og nydelses- middelindustri	1	1	269	Nærings- og nydelses- middelindustri	1	1
47	do. do.	2	20	2152	do. do.	2	2
701	Sten-, ler- og glasind. . .	3	2	281	do. do.	3	5
980	Nærings- og nydelses- middelindustri	4	10	1008	Kemisk industri	4	18
85	Beklædningsindustri . .	5	23	41	Nærings- og nydelses- middelindustri	5	4
110	Jernindustri.	6	12	31	Læder- og lædervareind.	6	8
113	Læder- og lædervareind.	7	13	71	Tekstilindustri.	7	26
15	Læder- og lædervareind.	8	5	116	Sten-, ler- og glasind. . .	8	10
343	Nærings- og nydelses- middelindustri	9	7	65	Træ- og møbelindustri . .	9	9
962	Grafiske fag og papir- industri	10	8	6226	Tekstilindustri.	10	11
1385	Beklædningsindustri. . .	11	9	58	Læder- og lædervareind.	11	6
3010	Tekstilindustri.	12	17	403	Tekstilindustri.	12	17
5507	Jernindustri.	13	11	148	Nærings- og nydelses- middelindustri	13	22
2503	Beklædningsindustri. . .	14	19	2289	Tekstilindustri.	14	13
26	Beklædningsindustri. . .	15	6	391	Grafiske fag og papirin- dustri	15	12
368	Tekstilindustri	16	15	356	Nærings- og nydelses- middelindustri	16	3
260	Tekstilindustri	17	14	137	do. do.	17	14
180	Træ- og møbelindustri.	18	27	2401	Jernindustri.	18	19
1255	Nærings- og nydelses- middelindustri	19	4	85	Jernindustri.	19	34
59	Diverse områder.	20	16	155	Sten-, ler- og glasind. . .	20	24
187	Kemisk industri	21	26	184	Transportindustri.	21	29
310	Grafiske fag og papirin- dustri	22	3	212	Grafiske fag og papirin- dustri	22	16
410	Nærings- og nydelses- middelindustri	23	31	262	do. do.	23	20
123	Kemisk industri	24	22	100	Nærings- og nydelses- middelindustri	24	7
19	Tekstilindustri.	25	25	342	Træ- og møbelind.	25	27
226	Kemisk industri	26	24	186	Tekstilindustri.	26	15
115	Nærings- og nydelses- middelindustri	27	30	911	Diverse områder.	27	28
22	Træ- og møbelindustri.	28	28	34	Kemisk industri	28	33
428	Nærings- og nydelses- middelindustri	29	18	408	Nærings- og nydelses- middelindustri	29	36
788	Nærings- og nydelse- middelindustri	30	33	55	Kemisk industri	30	23
71	Sten-, ler- og glasind. . .	31	29	695	Diverse områder.	31	25
2284	Diverse områder.	32	35	298	Tekstilindustri.	32	30
				125	Nærings- og nydelses- middelindustri	33	21

Tabel VIII (fortsat).

Antal arb. året 1957	Kvinder.						
	Hovedstaden			Provinsen			
	Industri	Rækkefølge (1 højest)		Antal arb. året 1957	Industri	Rækkefølge (1 højest)	
		1946	1957	1957		1946	1957
962	Diverse områder	33	21	139	Sten-, ler- og glasind. . .	34	31
42	Grafiske fag og papirin- industri	34	34	122	Nærings- og nydelses- middelindustri	35	32
133	Beklædningsindustri . .	35	36	188	do. do.	36	35
10	Kemisk industri	36	37	29	Kemisk industri	37	37
257	Jernindustri	37	32				

ikke i særlig grad på gennemsnittene for hovedgrupperne, i hvert fald ikke i den undersøgte periode.

7. Knaphedsfaktorens betydning.

Ved at anerkende efterspørgsel og udbud som særlig vigtige faktorer på arbejdsmarkedet erkendes, at lønstrukturens stabilitet også må være en følge af arbejderstabens sammensætning og eventuelt udviklingen i denne.

Vi har set, at forskydningerne inden for hovedgrupperne ikke er så store, at de er i stand til i væsentlig grad at påvirke gennemsnittene for disse, men vi mangler en undersøgelse af skete forskydninger i de enkelte hovedgruppers andel af totalbeskæftigelsen. Dette skal der derfor ses på i det følgende, og endelig berøres problemerne med den manglende bevægelighed samt konjunkturernes indflydelse.

Forskydninger i hovedgruppernes andel af totalbeskæftigelsen.

Dette belyses i tabel X side 217, som delt på hovedstaden, provinsen og hele landet angiver antal arbejdere i hovedgrupperne i 1938 og hvert andet år siden 1946. Relative tal viser landsdelsvis forholdet mellem antal faglærte, ufaglærte og kvinder gennem perioden, og for hele landet er udviklingen i perioden yderligere belyst ved beregning af beskæftigelsen med 1946 = 100. Det er antal arbejdere, som er medtaget til statistik, som anvendes, og der er foretaget visse korrektioner tilbage i tiden, bl.a. som følge af, at visse månedslønnede grupper ikke er medtaget efter 1953.

Man ser, at i forhold til 1938 er de faglærtes og kvindernes andel faldet betydeligt, og de ufaglærtes andel følgelig steget tilsvarende. I forhold til 1946 gør det samme sig gældende, men i stærk udvisket grad. De faglærtes andel faldt fra 1946 til 1948 fra 33,9 pct. til 32,7 pct., men både i 1956 og 1957 er de faglærtes andel på samme højde som i 1948. Kvindernes andel

Tabel IX. Industrivis fordeling af arbejderantallet i 1946 og 1957 for de grupper, hvis lønudvikling er blevet undersøgt.

	Faglærte arbejdere							
	Hovedstaden				Provinsen			
	Antal arb.		Relativ fordeling		Antal arb.		Relativ fordeling	
	1946	1957	1946	1957	1946	1957	1946	1957
		%	%			%	%	
Nærings- og nydelsesm.ind.	2.494	2.259	7,7	5,7	1.256	1.138	3,6	2,7
Tekstilindustri.	76	39	0,2	0,1	32	19	0,1	—
Beklædningsindustri.	1.791	1.682	5,6	4,3	435	537	1,3	1,2
Træ- og møbelindustri.	2.602	2.523	8,1	6,4	4.928	4.732	14,3	11,1
Grafiske fag og papirindustri. ...	3.917	4.640	12,2	11,8	2.029	2.847	5,9	6,7
Læder- og lædervareindustri. ...	243	166	0,7	0,4	62	22	0,2	0,1
Sten-, ler- og glasindustri.	414	544	1,3	1,4	441	285	1,3	0,7
Jern- og metalindustri.	13.277	17.525	41,3	44,6	12.834	19.305	37,3	45,4
Byggeindustri*.	7.361	9.935	22,9	25,3	12.368	13.647	36,0	32,1
Tilsammen:	32.175	39.313	100,0	100,0	34.385	42.532	100,0	100,0
	Ufaglærte arbejdere							
Nærings- og nydelsesm.ind.	3.746	4.865	12,0	11,0	3.726	3.993	7,5	6,0
Tekstilindustri.	1.531	1.738	4,9	3,9	3.339	3.629	6,7	5,5
Træ- og møbelindustri.	456	419	1,4	1,0	1.506	3.262	3,0	4,9
Grafiske fag og papirindustri. ...	1.405	1.543	4,5	3,5	1.388	1.897	2,8	2,8
Læder- og lædervareindustri. ...	472	306	1,5	0,7	431	437	0,9	0,7
Kemisk industri.	1.888	2.183	6,0	4,9	3.457	4.417	6,9	6,6
Sten-, ler- og glasindustri.	1.222	1.248	3,9	2,8	6.591	8.678	13,2	13,1
Jern- og metalindustri.	8.958	15.409	28,6	34,8	9.268	15.863	18,6	23,9
Byggeindustri*	3.725	6.530	11,9	14,8	10.468	10.239	21,0	15,4
Transport og omsætning.	3.563	4.465	11,4	10,1	6.254	8.913	12,6	13,4
Diverse.	520	587	1,7	1,3	13	46	—	0,1
Gennemgående fag.	3.818	4.933	12,2	11,2	3.401	5.018	6,8	7,6
Tilsammen:	31.304	44.226	100,0	100,0	49.842	66.392	100,0	100,0
	Kvinder							
Nærings- og nydelsesm.ind.	4.824	4.598	19,1	17,7	4.562	4.327	27,0	20,0
Tekstilindustri.	3.585	3.657	14,2	14,1	5.662	6.483	33,5	29,9
Beklædningsindustri.	5.240	4.132	20,8	15,9	2.074	2.990	12,3	13,8
Træ- og møbelindustri.	216	202	0,9	0,8	218	407	1,3	1,9
Grafiske fag og papirindustri. ...	2.839	2.715	11,3	10,5	1.316	1.567	7,8	7,2
Læder- og lædervareindustri. ...	335	128	1,3	0,5	43	89	0,3	0,4
Kemisk industri.	573	546	2,3	2,1	771	1.126	4,6	5,2
Sten-, ler- og glasindustri.	664	772	2,6	3,0	526	410	3,1	1,9
Jern- og metalindustri.	4.478	5.617	17,7	21,7	1.222	2.486	7,2	11,5
Transport og omsætning.	221	257	0,9	1,0	83	184	0,5	0,8
Diverse.	2.251	3.305	8,9	12,7	408	1.606	2,4	7,4
Tilsammen:	25.226	25.929	100,0	100,0	16.879	21.675	100,0	100,0

* Den forskellige udvikling i byggeindustrien i hovedstaden og provinsen er fiktiv, idet den skyldes ændring i opdelingen i 1950. For hele landet falder byggeind.'s andel af de beskæft. fra 29,6 % til 28,8 % for de faglærte og fra 17,5 % til 15,2 % for de ufaglærte.

Tabel X. Antal voksne arbejdere opdelt på hovedgrupper, der indgår i lønstatistikken i 1938 og hvert andet år siden 1946.

	Absolutte tal							
	1957	1956	1954	1952	1950	1948	1946	1938
<i>Hovedstaden.</i>								
Faglærte mænd	39.313	38.684	38.965	37.601	38.542	34.869	32.238	28.151
Ufaglærte »	46.815	45.928	48.132	43.001	43.965	38.464	32.984	24.708
Kvinder	27.978	27.439	30.220	28.777	32.480	29.356	26.636	20.531
Samtl. arbejdere	114.106	112.051	117.317	109.379	114.987	102.689	91.858	73.390
<i>Provinsen.</i>								
Faglærte mænd	42.532	41.214	42.622	40.038	39.469	37.075	34.418	25.748
Ufaglærte »	69.137	67.556	68.109	62.357	63.527	59.047	52.383	32.848
Kvinder	24.602	23.661	25.297	24.072	25.477	20.966	17.704	13.368
Samtl. arbejdere	136.271	132.431	136.028	126.467	128.473	117.088	104.505	71.964
<i>Hele landet.</i>								
Faglærte mænd	81.845	79.898	81.587	77.639	78.011	71.944	66.656	53.899
Ufaglærte »	115.952	113.484	116.241	105.358	107.492	97.511	85.367	57.556
Kvinder	52.580	51.100	55.517	52.849	57.957	50.322	44.340	33.899
Samtl. arbejdere	250.377	244.482	253.345	235.846	243.460	219.777	196.363	145.354
Relative tal								
a) Samtlige arbejdere landelsvis = 100.								
<i>Hovedstaden.</i>								
Faglærte mænd	34,5	34,5	33,2	34,4	33,5	33,9	35,1	38,3
Ufaglærte »	41,0	41,0	41,0	39,3	38,2	37,5	35,9	33,7
Kvinder	24,5	24,5	25,8	26,3	28,3	28,6	29,0	28,0
Samtl. arbejdere	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Provinsen.</i>								
Faglærte mænd	31,2	31,1	31,3	31,7	30,7	31,7	32,9	35,8
Ufaglærte »	50,7	51,0	50,1	49,3	49,5	50,4	50,1	45,6
Kvinder	18,1	17,9	18,6	19,0	19,8	17,9	17,0	18,6
Samtl. arbejdere	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Hele landet.</i>								
Faglærte mænd	32,7	32,7	32,2	32,9	32,0	32,7	33,9	37,1
Ufaglærte »	46,3	46,4	45,9	44,7	44,2	44,4	43,5	39,6
Kvinder	21,0	20,9	21,9	22,4	23,8	22,9	22,6	23,3
Samtl. arbejdere	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
<i>Hele landet.</i>								
b) 1946 = 100								
Faglærte mænd	122,8	119,9	122,4	116,5	117,0	107,9	100,0	80,9
Ufaglærte »	135,8	132,9	136,2	123,4	125,9	114,2	100,0	67,4
Kvinder	118,6	115,2	125,2	119,2	130,7	113,5	100,0	76,5
Samtl. arbejdere	127,5	124,5	129,0	120,1	124,0	111,9	100,0	74,0

er stigende fra 1946 til 1950, men herefter faldende, især på grund af dårlige konjunkturer i de typiske kvindeindustrier (tekstilindustri og beklædningsindustri). Medens 22,6 pct. af de beskæftigede i 1946 var kvinder, var denne procent faldet til 21,0 pct. i 1957. De ufaglærte har øget deres andel fra 43,5 pct. i 1946 til 46,3 pct. i 1957.

I forhold til 1946 er antal faglærte steget 22,8 pct., antal ufaglærte 35,8 pct. og antal kvinder 18,6 pct.

Sammenligninger med 1938 påvirkes af, at beskæftigelsesforholdene var helt anderledes før krigen end efter. Dengang havde man meget højere arbejdsløshed, og da det i særlig grad er de ufaglærte, som herhjemme må bære arbejdsløshedsbyrden, er det naturligt, at de faglærtes andel af beskæftigelsen var højere i 1938 end i 1946. Det er derfor rimeligt i det følgende at koncentrere sig om udviklingen siden 1946.

Her ser man, at der ikke er sket overvældende store forskydninger i efterkrigsperioden. Alle grupper viser betydelig stigning – de ufaglærte er dog, som nævnt, steget mest, og en meget betydelig del af denne stigning hidrører fra jern- og metalindustrien. Stort set må man dog kunne sige, at det er beskedne forskydninger, der er sket.

Der er således intet, der tyder på, at stigningen i efterspørgslen efter højt-kvalificeret arbejdskraft i særlig grad er en følge af en ugunstig udvikling i arbejdstabens sammensætning i form af formindsket tilgang af faglærte. Jo mere man nærmer sig »fuld« beskæftigelse, vil efterspørgslen efter faglært arbejdskraft alligevel stige, og det er klart, at de eksisterende gode konjunkturer har været medvirkende til, at de højtlønnede har kunnet bevare deres relative stilling. Man må dog heller ikke glemme, at de lavtlønnedes lønstigninger også er en følge af konjunkturerne.

Bevægeligheden på arbejdsmarkedet.

Den højtlønnede faglærte arbejdskraft har gennem årene bestræbt sig for at beskytte sin stilling ved at skabe såkaldte »fagmonopoler«. Man har ved lærlingebegrænsning mindsket tilgangen til fagene, og man har ved en nøje deling af alt arbejde på faglært og ufaglært formået at skabe uoverstigelige faggrænser på arbejdspladserne. Endelig har boligsituationen i efterkrigsårene begrænset flyttemulighederne.

Det er klart, at der ad denne vej er skabt monopoler, som man lønmæssigt har kunnet udnytte på arbejdspladserne, og det er selvfølgelig i udpræget grad den højtlønnede arbejdskraft, der har kunnet drage fordele heraf. Jeg tror dog, man forsigtigvis bør undgå at overdrive den lønmæssige betydning af dette. Hvis man nemlig havde haft en stor bevægelighed på arbejdsmarkedet, ville dette også have øget efterspørgslen efter faglært arbejdskraft. Meget arbejde er ikke blevet sat i gang, fordi man simpelthen manglede ar-

bejdskraften, og der var grænser for, hvor store »sortbørstillæg« det kunne svare sig at betale.

Man har ved den manglende bevægelighed fået en mindre rationel produktion. Dette har sandsynligvis været til skade for samtlige arbejdergrupper.

Intet tyder på, at yderligere rationalisering som helhed formindsker behovet for dygtig, veludlært arbejdskraft. Jeg tror derfor heller ikke, at efterspørgslen efter den højtlønnede arbejdskraft vil mindskes ved fagmopolernes bortfald.

Konjunkturernes indflydelse.

For arbejdsmarkedet er det, som nævnt, karakteristisk, at det i særlig grad er den ufaglærte arbejdskraft, som må bære arbejdsløsheden her i landet. Dette gør det klart, at når aktiviteten er stigende, vil der hurtigt opstå mangel på faglært arbejdskraft. Der er simpelthen ikke så mange at tage af, og forholdet mellem antal faglærte og antal ufaglærte kan derfor vanskeligt opretholdes. Den øgede aktivitet giver muligheder for generelle lønforhøjelser, og det er vel egentlig ikke så mærkeligt, at den højtlønnede, som der er særlig mangel på, i lønkapløbet formår at bevare sin relative stilling.

Det kan være naturligt at spørge, om problemstillingen ikke bør være omvendt? Er det ikke de højtlønnedes »sortbørs- eller knaphedstillæg«, de lavere lønnede får kompensation for ved overenskomstforhøjelserne?

Nu må man imidlertid erindre, at de højtlønnede også får de generelle tillæg, så under alle forhold må de generelle løntillæg presse lønniveauet op for alle grupper. Men naturligvis ville de højtlønnedes stilling begunstiges relativt, hvis de lavtlønnede ingen løntillæg fik. Denne begunstigelse ville være en følge af den øgede knaphed på de højtlønnedes arbejdskraft, men lønglidningen ville næppe være af samme omfang, hvis ikke der overenskomstmæssigt var ydet forhøjelser.

Man kan også spørge, om der ikke ville opstå lønglidning for de lavere lønnede, hvis der ingen generelle løntillæg blev ydet?

Hertil må sikkert svares, at det ville der formentlig. Det, der sker ved overenskomstforhøjelserne, er jo nemlig i stor udstrækning, at alle arbejdergrupper opnår andel i produktivitetsstigningerne. Det eventuelt beklagelige kan kun være, at forhøjelserne herved ydes på en sådan måde, at der sker en begunstigelse af visse arbejdergrupper, hvilket let medfører en efterfølgende korrektion via lønglidning, for at de relative lønforskelte grupperne imellem kan bevares.

Efterspørgsel og udbud – knapheden – er formentlig i øjeblikket af afgørende betydning for lønstrukturen og dens stabilitet. På disse områder kan der selvfølgelig ske ændringer fremover, og man har jo heller ikke

kunnet påvise uændret lønstruktur i forhold til mellemkrigsperioden, idet der ikke foreligger lønspredningsundersøgelser fra denne periode. Konjunkturerne spiller ind, og ændringer i teknik kan også efterhånden få stigende betydning, uden at man på forhånd kan sige meget om, hvorledes dette vil indvirke.

Interessant bliver det at se, hvorledes det ved sidste overenskomst-situation indførte lavtlønstillæg vil virke. Til belysning heraf påtænkes i Arbejdsgiverforeningen en ny lønspredningsundersøgelse inden næste overenskomst-situation.

8. *Sammenfatning.*

Det er konstateret, at relative lønforskelle mellem hovedgrupperne stort set bevares til trods for, at hovedorganisationernes lønaftaler siden mellemkrigsperioden har tilstræbt lønudjævning ved ydelse af samme øretillæg til højtlønnede som til lavtlønnede. Den solidariske lønpolitik synes derfor at være blevet noget illusorisk som sådan, idet højerelønnede har opnået erstatning ved hjælp af lønglidning.

Konstatering af lønglidningens størrelse er vanskelig, og der knytter sig en betydelig usikkerhed til de beregnede tal. I perioden april kvartal 1946–april kvartal 1957 anføres en lønglidning (reststigning) for de faglærte arbejdere på 40 pct. af den totale lønstigning. Den tilsvarende procent for ufaglærte er på 25 pct. og for kvinderne på 24 pct. Disse procenter er vel stadig i overkanten, men i hvert fald er det givet, at en betydelig del af lønstigningerne skyldes lønglidning.

Sammenligning af lønspredninger fra 1951 og 1956 viser stor stabilitet for hovedgruppernes vedkommende, og dette i en periode, hvor der har været en almindelig lønstigning på 30–40 pct., og hvor man på enhver måde har begunstiget de laverelønnede – endda med lavtlønstillæg.

Konstatering af lønstrukturens stabilitet er efter min opfattelse af stor betydning for arbejdsmarkedet. Den kaster nyt lys over den solidariske lønpolitiks virkninger og den trækker lønglidningen frem som en regulerende faktor, der i virkeligheden er forudsætningen for, at det eksisterende lønaftalesystem kan bevares.

Gennem generelle lønaftaler angives en norm for lønudviklingen, som smidigt gives liv ved hjælp af lønglidningen. Vil man begrænse lønglidningen, må man tilstræbe at yde procentvise forhøjelser i stedet for øretillæg, idet sådanne forhøjelser ikke ændrer lønstrukturen. Lavtlønstillæg er naturligvis i særlig grad uoverskuelige i deres virkning, når de smitter op efter i lønintervallerne. Man bør derfor være forsigtig med at yde specielle lavtlønstillæg, og hvis der er virkelige problemer med hensyn til lavtlønnede, bør disse løses separat, d.v.s. ved underorganisationsforhandlinger eller på de enkelte virksomheder – eventuelt ved lønglidning.